

LECH A. WALKIEWICZ

orcid: 0000-0001-5274-1845

e-mail: l.walkiewicz@bn.org.pl

Katalogowanie przedmiotowe druków ulotnych z wykorzystaniem Deskryptorów Biblioteki Narodowej

DOI: 10.36155/RBN.54.00001

Wstęp

W ostatnich kilku latach zaszły dwie istotne zmiany, które miały i nadal mają kluczowy wpływ na metodykę katalogowania druków ulotnych w Bibliotece Narodowej.

Pierwszą z tych zmian było przejście od stosowania w procesie opracowywania różnych materiałów bibliotecznych (nie tylko druków ulotnych) Języka Haseł Przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) do wykorzystywania podczas katalogowania Deskryptorów Biblioteki Narodowej (DBN). Ten drugi język informacyjno-wyszukiwawczy wprowadzono w narodowej ksiąźnicy na początku 2017 roku. Transformacja ta umożliwiła, między innymi, dokładniejsze indeksowanie informacji zawartych w publikacji. To zaś przekłada się na możliwość wyszukiwania przez czytelnika druków o tematyce zindeksowanej w sposób coraz bardziej szczegółowy (jeżeli wymaga tego odpowiednie oddanie przy pomocy deskryptorów treści i tematyki publikacji). Inaczej mówiąc – czytelnik może coraz dogodniej wyszukiwać publikacje na interesujący go temat. Ten zaś może być dzięki DBN szczegółowo zindeksowany przez bibliotekarza (a potem

wyszukany przez czytelnika w katalogu online – wraz z publikacją poruszającą interesującą go tematykę)¹.

Drugą zmianą było ustalenie w Bibliotece Narodowej pod koniec 2018 roku nowej, zawężonej i ukonkretnionej definicji druków ulotnych, a zarazem uwzględnienie pewnych modyfikacji czy dodatkowych informacji w definicji książek. W związku z powyższym część publikacji, która wcześniej była traktowana jako druki ulotne, obecnie jest już traktowana jako książki (mowa tu między innymi o katalogach wystaw)². Te istotne zmiany definicyjne z 2018 roku mają wpływ nie tylko na zasady gromadzenia i wstępnej kategoryzacji publikacji, lecz także na sam proces opracowywania druków. Katalogowane publikacje są określane w rekordzie bibliograficznym przy pomocy odpowiedniego deskryptora formy (takiego jak np. *Druki ulotne* lub *Książki* – o czym szerzej w dalszych partiach artykułu).

Celem artykułu jest przedstawienie założeń i głównych zasad katalogowania przedmiotowego druków ulotnych z wykorzystaniem DBN oraz pokazanie, jakie możliwości dają one w tym zakresie osobom katalogującym, w tym jakie elementy przedmiotu można oddać przy pomocy jakich typów deskryptorów. Istotnym wprowadzeniem do tematu są rozważania terminologiczne, mające na celu pokazanie znaczenia i konsekwencji, jakie mają dla

1 Na temat DBN oraz ich wprowadzenia zob. M. Cichoń, J. Kalinowski, G. Federowicz, *Katalogowanie oparte na encjach*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2014, t. 45, s. 151–200; K. Mituś, *Deskryptory Biblioteki Narodowej – geneza, tło teoretyczne i krótkie omówienie nowego sposobu opisu rzeczowego*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2017, t. 23, nr 1 (44), s. 121–144; J. Cieloch-Niewiadomska, *Introducing the National Library of Poland Descriptors to the Polish National Bibliography*, „Cataloging & Classification Quarterly” 2019, vol. 57, no. 1, s. 37–58. Zob. także między innymi: A. Berkiet, *Rok pracy z deskryptorami w Bibliotece Narodowej*, „Bibliotekarz” 2018, nr 2, s. 4–7; M. Nasiłowska, *National Library of Poland and KABA subject heading languages and their evolution towards National Library of Poland Descriptors*, „Polish Libraries” 2020, vol. 8, s. 6–63; L. A. Walkiewicz, *Katalogowanie przedmiotowe publikacji z zakresu historii z wykorzystaniem Deskryptorów Biblioteki Narodowej*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 2021, t. 52, s. 135–136 (tam też odesłanie do części wcześniejszej literatury przedmiotu na temat przechodzenia z JHP BN na DBN), 170–171. Zob. również uwagi na temat wprowadzania DBN, a także zasygnalizowanie planów jednolitego katalogowania dokumentów życia społecznego (w tym druków ulotnych) z wykorzystaniem DBN w bibliotece zielonogórskiej im. Cypriana Norwida: A. Urbaniak, *Opracowanie rzeczowe zbioru Dokumentów Życia Społecznego przez Dział Informacji Regionalnej i Bibliograficznej WiMBP im. Cypriana Norwida w Zielonej Górze – zarys strategii*, „Bibliotekarz Lubuski” 2020, t. 25, nr 2(50), s. 29–31 – http://bibliotekarzlubuski.pl/images/stories/pedeefy/BL50-strona_po_stronie.pdf [dostęp: 18.10.2022].

2 Zob. *Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 155/2018 Dyrektora Biblioteki Narodowej z dnia 24 grudnia 2018 r. Jednolite zasady gromadzenia zbiorów*, s. 15 (definicje) – <https://www.bn.org.pl/download/document/1550829637.pdf> [11.08.2022]. Zarządzenie nr 155/2018 z 24 grudnia 2018 roku, wprowadzające powyższe *Jednolite zasady gromadzenia zbiorów*, weszło w życie z dniem 1 stycznia 2019. Por. wcześniejsze definicje z 2012 roku: *Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 70/2012 Dyrektora Biblioteki Narodowej z dnia 31 grudnia 2012 r. Jednolite zasady gromadzenia zbiorów*, s. [15] (definicje) – <https://www.bn.org.pl/download/document/1375712606.pdf> [11.08.2022].

metodyki katalogowania z wykorzystaniem DBN zapisy z nowej, obowiązującej w Bibliotece Narodowej, definicji druków ulotnych.

1. Problemy z terminem nadrzędnym. Definicja druków ulotnych Biblioteki Narodowej i jej znaczenie dla katalogowania druków ulotnych z wykorzystaniem DBN

„Druki ulotne”, „dokumenty życia społecznego”, „druki ulotne i okolicznościowe”, „efemerydy” lub „druki efemeryczne” (angielskie *ephemera*, a także *printed ephemera*), „publikacje niekonwencjonalne”, „materiały ulotne”, „dokumenty chwili”, itd. W Polsce i na świecie funkcjonowało i nadal funkcjonuje wiele terminów nadrzędnych, mających na celu określenie całej grupy, ewentualnie znacznej części grupy, „niekonwencjonalnych” czy „ulotnych” publikacji lub szerzej materiałów „niekonwencjonalnych” czy „ulotnych”³.

W czasach II Rzeczypospolitej stosowano pojęcie „druki ulotne”⁴. W PRL-u w środowisku bibliologicznym i bibliotekarskim rozpowszechniono termin nadrzędny

3 Na temat kwestii terminologicznych zob. między innymi rozważania i uwagi polskich bibliologów (Anety Firlej-Buzon czy Krzysztofa Migonia), a także archiwistów (Marii Trojanowskiej czy Marleny Jabłońskiej). Mowa o ewoluujących wypowiedziach uczonych z dwóch pierwszych dekad XXI wieku (z odniesieniami do starszej literatury przedmiotu): A. Firlej-Buzon, *Termin „dokumenty życia społecznego” oraz jego odpowiedniki w nomenklaturze zagranicznej*, w: *Dokumenty życia społecznego w bibliotece. Materiały konferencyjne*, Osola – 2001 r., wstęp J. Ubowska, Wrocław 2001; eadem, *Dokumenty życia społecznego w teorii i praktyce bibliotekarskiej w Polsce*, Warszawa 2002; s. 7–8, 19–56 (rozdział pt. *Definicje terminu „Dokumenty Życia Społecznego”*), 182; M. Trojanowska, *Wydawnictwa efemeryczne w archiwach – problemy gromadzenia i opracowania. Artykuł dyskusyjny*, „Archeion” 2003, t. 105, s. 101–102 z przypisami, s. 114–115; M. Jabłońska, *Problem definicji druków ulotnych gromadzonych w archiwach*, ibidem, s. 180–192; K. Migoń, *Bibliologia o drukach ulotnych i okolicznościowych*, w: *Druki ulotne i okolicznościowe. Wartości i funkcje. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej, Wojnowice, 8–10 października 2004*, red. Nauk. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, A. Żbikowska-Migoń przy współpr. E. Herden, Wrocław 2006, s. 9–19; M. Jabłońska, *Materiały ulotne – teoria i praktyka archiwalna w kontekście obowiązujących wytycznych metodycznych*, w: *Teoria archiwalna wczoraj, dziś, jutro. Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, pod red. W. Chorążyczewskiego i A. Rosy, Toruń 2011, s. 291–292, 301–302; A. Firlej-Buzon, *Druki ulotne i okolicznościowe jako źródła do badań dziejów i kultury Dolnego Śląska lat 1945–1956*, Wrocław 2013, s. 10–21 (część wstępu pt. *Druki ulotne i okolicznościowe. Terminologia*) i passim; M. Jabłońska, *Nowe zasady opracowania materiałów ulotnych w archiwach państwowych*, w: *Wokół metodyki archiwalnej. Księga dedykowana prof. Wiesławie Kwiatkowskiej w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, pod red. W. Chorążyczewskiego, A. Rosy i M. Zmudzkiego, Toruń 2018, 293–296, 301.

4 Zob. przykłady zastosowania pojęcia „druki ulotne” w latach II RP: *Biblioteka Narodowa w Warszawie*, projekt Ludwika Bernackiego, Lwów 1921, s. 5; *Bibliografia druków dotyczących powstania styczniowego 1863–65*, zebrał i oprac. J. Gąsiorowski, Warszawa 1923, s. 8 i 29 z tytułem rozdziału *wzmiankującym gatunki historycznych druków ulotnych z czasów powstania: Druki ulotne. (Odezwy. – Manifesty. – Dekrety. – Rozkazy. – Okólniki.)*; *Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Nr. 60 z dnia 9 maja 1934 r. (IV NS-3578/34) w sprawie wykonania rozporządzenia o obowiązkowym egzemplarzu bibljotecznym*, „Przegląd Biblioteczny” 1934, t. 8, z. 1, s. 34–35. Warto zapoznać się też

„dokumenty życia społecznego”, które to pojęcie było (i w zasadzie dalej jest) terminem o bardzo szerokim zakresie znaczeniowym, obejmującym nie tylko (właściwie) „druki ulotne”⁵.

Pojęcie „druki ulotne” nie zostało w II połowie XX wieku w pełni wyparte przez termin „dokumenty życia społecznego”⁶. Warto tu zauważyć, że w monumentalnej *Encyklopedii wiedzy o książce* z 1971 roku występują oba terminy, przy czym termin „druki ulotne” ma dość wąski zakres znaczeniowy (obejmujący druki o objętości do 4 stron, o bardzo różnej treści), zaś termin „dokumenty życia społecznego” ma szeroki zakres znaczeniowy. To drugie pojęcie obejmuje przeróżne, niekoniecznie drukowane, materiały o zasadniczo krótkotrwałej przydatności użytkowej, będące świadectwami przejawów życia współczesnego. W haśle encyklopedycznym z 1971 roku wymieniono jako dokumenty życia społecznego – obok prospektów reklamowych, programów imprez, ulotek, zaproszeń, cenników, rozkładów jazdy czy choćby plakatów – także np. czasopisma organizacji czy zakładów pracy, przeznaczone na użytek wewnętrzny, a nawet fotografie czy płyty dźwiękowe⁷.

Warto też zwrócić uwagę na pewne różnice w terminologii stosowanej obecnie w Polsce przez archiwistów z jednej, a bibliotekarzy i bibliologów z drugiej strony.

z analizą ostatniej pozycji (z 1934 roku), którą przedstawiła w swojej książce Aneta Firlej-Buzon, *Druki ulotne i okolicznościowe...*, s. 87–89.

5 Gwoli ścisłości warto odnotować, że wprawdzie wczesne przypadki użycia terminu „dokumenty życia społecznego” wystąpiły już w czasach II RP, niemniej rozpowszechnienie stosowania tego pojęcia nastąpiło w epoce PRL-u. Porównaj: J. Muszkowski, *O międzynarodowej statystyce druków*, Warszawa 1926 (odbitka z „Grafiki Polskiej” 1926, z. 1), s. 3–4; idem, *Życie książki*, Warszawa 1936, s. 108–109; *Dokumenty życia społecznego w bibliotece. Materiały z ogólnokrajowej konferencji zorganizowanej przez Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu w dniach 2–3 czerwca 1969 roku*, pod red. J. Albina, Wrocław 1970; A. Firlej-Buzon, *Termin „dokumenty życia społecznego” oraz jego odpowiedniki...*, s. 31; eadem, *Dokumenty życia społecznego w teorii i praktyce...*, s. 21–36, 182 i passim.

6 Można zwrócić uwagę na stosowanie obu terminów w tytułach lub podtytułach publikacji z różnych czasów. W odniesieniu do wykorzystania terminu „druki ulotne” w tytule lub podtytule publikacji wydanej w okresie rozpowszechnionego stosowania pojęcia „dokumenty życia społecznego” zob. przykładowo: *Bibliografia polskich publikacji podziemnych wydanych pod rządami komunistycznymi w latach 1939–1941 i 1944–1953. Czasopisma, druki zwarte, druki ulotne*, [oprac.] W. Chojnacki, przyg. do druku W. Chojnacki i M. Jastrzębski, Warszawa 1996.

7 *Encyklopedia wiedzy o książce*, komitet red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynałowski, Wrocław 1971, szp. 560–561 (hasło *Druk ulotny*) oraz szp. 537 (hasło *Dokumenty życia społecznego*). Porównaj: A. Firlej-Buzon, *Termin „dokumenty życia społecznego” oraz jego odpowiedniki...*, s. 37; eadem, *Dokumenty życia społecznego w teorii i praktyce...*, s. 30, 182; eadem, *Druki ulotne i okolicznościowe...*, s. 10 wraz z przypisem 5 na tej stronie. Ponadto porównaj też hasła autorstwa Anety Firlej-Buzon w: *Encyklopedia książki*, t. 1, *Eseje, A–J*, pod red. A. Żbikowskiej-Migoń i M. Skalskiej-Zlat, Wrocław 2017, s. 537–539 (hasło *Dokumenty życia społecznego*), 589 (hasło *Druki ulotne*).

W polskim środowisku archiwalnym jako termin nadrzędny było stosowane – przynajmniej przez część archiwistów – pojęcie „druki ulotne”⁸, ale w związku z podjętymi w 2003 roku pracami standaryzacyjnymi i ogłoszeniem dokumentu z 2007 roku, jako termin nadrzędny dla całej grupy przyjęto – szerszy od pojęcia „druki ulotne” – termin „materiały ulotne”⁹. Archiwalne pojęcie „materiały ulotne” obejmuje – według definicji z lat 2007 i 2018 – nie tylko materiały drukowane, lecz także „materiały drukowane lub powielane innymi technikami, rzadziej rękopiśmienne”. W definicji zwrócono między innymi uwagę też na to, że materiały ulotne powstają doraźnie i najczęściej odznaczają się krótką aktualnością. Do materiałów ulotnych zaliczono – między innymi – „druki ulotne”, rozumiane zresztą dość wąsko¹⁰.

W polskim świecie bibliotekarskim i bibliologicznym pierwszych dekad XXI wieku można zaobserwować stopniowe odchodzenie od wykorzystywania rozpowszechnionego w tym środowisku po II wojnie światowej terminu „dokumenty życia społecznego”. Mowa tu zwłaszcza o realiach i tendencjach zaobserwowanych w kręgu bibliotekarskim i bibliologicznym związanym z Biblioteką Narodową. W środowisku tym widoczne jest rezygnowanie ze stosowania terminu nadrzędnego jako grupującego materiały – szerokiego pojęcia „dokumenty życia społecznego” na rzecz węższego, a zarazem starszego pojęcia „druki ulotne”¹¹. Część materiałów bibliotecznych, które kiedyś były czy bywały traktowane jako dokumenty życia społecznego, dziś w Bibliotece Narodowej nie jest kwalifikowana

8 M. Jabłońska, *Problem definicji druków ulotnych gromadzonych w archiwach...*, s. 183–184; eadem, *Materiały ulotne – teoria i praktyka archiwalna...*, s. 301. Porównaj: M. Trojanowska, *Wydawnictwa efemeryczne w archiwach...*, s. 101.

9 Załącznik do Decyzji Nr 12 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 9 marca 2007 r. *Wskazówki metodyczne dotyczące zasad gromadzenia i opracowania materiałów ulotnych w archiwach państwowych*, s. 1 („materiały ulotne” – definicja) – <https://www.gov.pl/attachment/fe1624f9-58c2-4db0-b88c-e330cbd80ec7> [19.08.2022]; M. Jabłońska, *Materiały ulotne – teoria i praktyka archiwalna...*, s. 291, 294, 301–302; eadem, *Nowe zasady opracowania materiałów ulotnych...*, s. 295–297, 301.

10 Zob. Załącznik nr 12 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 9 marca 2007... s. 1 („materiały ulotne” – definicja), a także definicje na s. 8–12; *Zarządzenie Nr 12 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie zasad porządkowania i inwentaryzacji materiałów ulotnych w archiwach państwowych*, s. 1–2 („materiały ulotne” – definicja), a także definicje na s. 9–12 – <https://www.gov.pl/attachment/ca608ddc-5c93-4a10-9868-e9670309418e> [19.08.2022]. Na temat obu dokumentów, w tym zawartego w nich terminu nadrzędnego „materiały ulotne” zob. M. Jabłońska, *Nowe zasady opracowania materiałów ulotnych...*, s. 293–306.

11 Tendencję tę można zaobserwować m.in. już w samych terminach nadrzędnych (grupujących materiały), które funkcjonują w tytułach katalogów, wydawanych przez Bibliotekę Narodową i poświęconych jej zbiorom. Porównaj chociażby dwa wybrane tytuły – jeden wydany blisko ćwierć wieku temu, a drugi kilka lat temu: *Dokumenty życia społecznego Żydów polskich (1918–1939) w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. B. Łętocha, A. Cała, Z. Głowicka, Warszawa 1999; *Katalog druków ulotnych z lat 1914–1918 w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. Z. Głowicka, współpraca A. Alberska, P. Anczewski, I. Jabłońska, A. Jurkowska, Warszawa 2018.

ani jako druki ulotne, ani jako dokumenty życia społecznego, lecz jako materiały należące do innych rodzajów materiałów bibliotecznych, takich jak np. książki czy czasopisma. Wiąże się to z zasygnalizowanymi na wstępie ewolucjami, zmianami czy modyfikacjami definicji różnych rodzajów materiałów bibliotecznych, w tym zwłaszcza z zawężeniem i ukonkretnieniem definicji druków ulotnych¹².

Według definicji Biblioteki Narodowej z 2018 roku:

Druki ulotne (od 1801 r.)

Publikacje wydane w związku z określonym wydarzeniem lub serią wydarzeń, tracące swój pierwotny cel po pewnym czasie lub w innym kontekście. Ponadto publikacje, które w całości lub w przeważającej mierze służą celom reklamowym (komercyjnym lub niekomercyjnym). Do druków ulotnych należą przede wszystkim: afisze, ulotki i foldery promujące wydarzenia kulturalne, sportowe, gospodarcze, oświatowe, religijne i polityczne¹³.

W dokumencie z 2018 roku występuje definicja „druków ulotnych”, nie ma zaś definicji „dokumentów życia społecznego” – ten pierwszy wszakże termin, nie zaś drugi, jest obowiązującym pojęciem nadrzędnym, grupującym materiały¹⁴.

W związku z powyższym, jako deskryptor formy, wykorzystywany podczas katalogowania i stosowany do pola 380 rekordu bibliograficznego, w Bibliotece Narodowej używany jest (tym razem ujęty już deskryptorowo) termin *Druki ulotne* (nie wykorzystuje się podczas katalogowania jako deskryptora formy w polu 380 terminu *Dokumenty życia społecznego* – termin ten nie funkcjonuje jako deskryptor formy). Ponadto można zauważyć, że przepisy katalogowania dotyczące stosowania deskryptora formy *Druki ulotne* są zgodne z przytoczoną powyżej definicją druków ulotnych z 2018 roku¹⁵.

12 Porównaj ze sobą definicje, zwłaszcza zaś różniące się definicje druków ulotnych z lat 2012 i 2018: *Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 70/2012 Dyrektora Biblioteki Narodowej z dnia 31 grudnia 2012 r. Jednolite zasady...*, s. [15–16] (definicje) – <https://www.bn.org.pl/download/document/1375712606.pdf> [19.08.2022]; *Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 155/2018 Dyrektora Biblioteki Narodowej z dnia 24 grudnia 2018 r. Jednolite zasady...*, s. 15–16 (definicje) – <https://www.bn.org.pl/download/document/1550829637.pdf> [19.08.2022]. W odniesieniu do zasad gromadzenia zbiorów, które ustalono w 2018 roku, zob. T. Makowski, *Principles for developing the collections at the National Library of Poland*, „Polish Libraries” 2021, vol. 9, s. 281, 289 (fragment zatytułowany *Ephemera since 1801*).

13 *Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 155/2018 Dyrektora Biblioteki Narodowej z dnia 24 grudnia 2018 r. Jednolite zasady...*, s. 15 (definicja) – <https://www.bn.org.pl/download/document/1550829637.pdf> [19.08.2022].

14 Zob. *ibidem*, s. 7 i 15–17.

15 Zob. informacje na temat stosowania deskryptora formy *Druki ulotne*, a także wykaz innych deskryptorów formy, wraz z przepisami o ich wykorzystywaniu podczas katalogowania (mowa o ta-

W definicji z 2018 roku jako typowe druki ulotne wskazane zostały afisze, ulotki i foldery. Terminy te mają swoje odpowiedniki deskryptorowe, które mogą zostać umieszczone w polu 655 rekordu bibliograficznego katalogowanego druku ulotnego. Owe deskryptory określające typ (rodzaj / gatunek) druku ulotnego to: *Afisz, Ulotka, Folder*.

W bazie Deskryptorów Biblioteki Narodowej występują nie tylko deskryptory rodzaju / gatunku *Afisz* i *Ulotka*, ale także deskryptory podtypów tego rodzaju popularnych typów druków ulotnych. W związku z tym katalogujący może zdecydować się – w uzasadnionym przypadku, po zapoznaniu się z wyglądem i tematyką danego druku ulotnego – na umieszczenie w polu 655 rekordu bibliograficznego deskryptora o węższym zakresie znaczeniowym, dokładniej dopasowanego do tematyki i charakteru druku ulotnego. Przykładowo, zamiast ogólnego deskryptora *Afisz*, w uzasadnionym przypadku katalogujący może zastosować deskryptor *Afisz teatralny* albo *Afisz filmowy* czy *Afisz sportowy* albo *Afisz wyborczy*, a zamiast deskryptora *Ulotka* deskryptor *Ulotka wyborcza* lub *Ulotka polityczna* czy *Ulotka reklamowa*¹⁶.

W tym kontekście warto też zwrócić uwagę na definicje typowych druków ulotnych:

afisz — druk ulotny jednostronny, zazwyczaj dużego formatu, o charakterze urzędowym, informacyjnym, reklamowo-propagandowym do wywieszenia w miejscach publicznych;

ulotka — publikacja nieperiodyczna składająca się z jednej karty, niezłożonej lub złożonej, nieoprawiona, zazwyczaj niewielkich rozmiarów¹⁷.

Ulotka to publikacja licząca maksymalnie 4 strony (jako że z 4 zadrukowanymi stronami możemy mieć do czynienia w przypadku ulotki powstałej w wyniku złożenia jednej dwustronnie zadrukowanej kartki papieru). W świetle przytoczonych definicji Biblioteki Narodowej limit 4 stron dotyczy ulotek, ale już

kich deskryptorach formy jak np.: *Książki, Czasopisma, Fotografie, Rękopisy*, itd.); Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Aneksy. 1. Forma dzieła – <https://przepisy.bn.org.pl/aneksy#1-forma-dzieła> [19.08.2022].

¹⁶ Na temat różnorodności afiszy i ulotek porównaj rozważania, w tym także proponowane typologie, przedstawione przez Marlenę Jabłońską: *Problem definicji druków ulotnych gromadzonych w archiwach...*, s. 183–187.

¹⁷ Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Aneksy. 22. Słownik terminologiczny. [Hasło] afisz – <https://przepisy.bn.org.pl/aneksy#a-b>; [Hasło] ulotka – <https://przepisy.bn.org.pl/aneksy#t-u> [13.09.2022].

niekiedy innych druków ulotnych. Wprawdzie druki ulotne bardzo często mają nie więcej niż 4 strony, ale nie zawsze. Wspomniane w definicji afisze to publikacje jednostronnie zadrukowane, zaś ulotki mają od 1 do 4 zadrukowanych stron, ale już składanki w formie folderów mają z reguły więcej zadrukowanych stron. Często, na przykład w celach promocyjno-reklamowych, publikowane są foldery sześciostronicowe (powstałe przez dwukrotne złożenie, podzielonej na trzy pionowe pasy, odpowiednio dwustronnie zadrukowanej karty). Brak w definicji Biblioteki Narodowej limitu stron dla druku ulotnego ma swoje uzasadnienie – liczy się przede wszystkim ulotność treści (przekazu) druku, a forma druku pełni wobec niej rolę służebną. Ulotności treści (przekazu) towarzyszy najczęściej formalnie nieduża liczba zadrukowanych stron druku ulotnego, trudno ją jednak jednoznacznie określić¹⁸.

W praktyce, katalogujący druki ulotne może umieścić w polu 655 rekordu katalogowanej publikacji nie tylko deskryptory *Afisz*, *Ulotka* (lub deskryptory dotyczące ich odmian) czy odnoszący się do charakterystycznej składanki deskryptor *Folder*, które to deskryptory odpowiadają wprost terminom-gatunkom wspomnianym w definicji druków ulotnych z 2018 roku (jako te, które są najbardziej typowymi gatunkami druków ulotnych). Do mniej lub bardziej popularnych deskryptorów umieszczanych w polu 655 należą także inne deskryptory rodzaju / gatunku, takie jak: *Program imprezy*, *Program teatralny*, *Zaproszenie*, *Odezwa*, *Obwieszczenie*, *Ogłoszenie*, *Katalog handlowy*, *Cennik* czy – oddziaływujący głównie przekazem wizualnym, ale pełniący do pewnego stopnia podobną funkcję co afisz – *Plakat*¹⁹.

Wszystkie wspomniane powyżej gatunki, ujęte deskryptorowo, odnoszą się do materiałów, które po opublikowaniu w formie druków spełniają wymogi definicji druków ulotnych z 2018 roku. Jako ulotne „dokumenty chwili” są

18 Porównaj limit 4 stron, występujący we wspomnianej już wcześniej definicji druków ulotnych z *Encyklopedii wiedzy o książce* z 1971 roku. Definicja Biblioteki Narodowej z 2018 roku, aczkolwiek jako typowe druki ulotne podaje publikacje drobne pod względem liczby stron czy kart (afisze, ulotki i foldery), to jednak nie ustala maksymalnej liczby stron czy kart, jakie mogą wystąpić w przypadku druku ulotnego.

19 Warto tu wskazać na podobieństwa oraz różnice między afiszem i plakatem, uwidocznione w definicji tego drugiego: „plakat — publikacja o charakterze i przeznaczeniu podobnym jak afisz (reklama i propaganda zjawisk związanych z życiem gospodarczym, politycznym lub kulturalnym), w którym przekaz wizualny, często o znacznych walorach artystycznych, przeważa nad tekstem” – Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Aneksy. 22. Słownik terminologiczny. [Hasło] plakat – <https://przepisy.bn.org.pl/aneksy#o-p> [13.09.2022]. W odniesieniu do cech charakterystycznych tak dla afiszy, jak i plakatów, porównaj także uwagi archiwistów: M. Trojanowska, *Wydawnictwa efemeryczne w archiwach...*, s. 114–115; M. Jabłońska, *Problem definicji druków ulotnych gromadzonych w archiwach...*, s. 183–185 oraz ilustracje na stronach 187–189.

związane z wydarzeniami (kulturalnymi, politycznymi czy innymi), po których zawarte w nich przekazy w pewnym sensie się dezaktualizują (co szczególnie dobrze widać w przypadku treści zaproszeń czy programów imprez), ewentualnie są związane z przekazami czy ofertami reklamowymi. Zauważyć zresztą można, że te ostatnie – druki o charakterze reklamowym – w zasadzie także mogą być traktowane jako w pewnym sensie specyficzne, bo nie tyle związane z konkretnym wydarzeniem co z reklamą, ale jednak ulotne „dokumenty chwili”. Druki reklamowe wszakże mają oddziaływać i zachęcać na ogół „tu i teraz”, w danym kontekście i czasie. Reklamowe druki ulotne, ze swej natury, odznaczają się często także mocno ograniczoną aktualnością oraz okazjonalnością i w związku z tym, w pewnym sensie niejako bezwiednie, „dokumentują” chwilę czy sytuację (której są świadectwem, szczególnie gdy są postrzegane przez badacza z pewnej już, niekoniecznie zresztą przecież bardzo odległej, perspektywy czasowej).

Warto też zwrócić uwagę, że w przypadku niektórych obszerniejszych druków ulotnych, takich jak np. niektóre katalogi handlowe lub obszerniejsze programy imprez, przydatny dla katalogującego może okazać się również, umieszczony w dodatkowym polu 655, deskryptor *Broszura*, który – zależnie od kontekstu użycia – nie tyle musi odnosić się do treści²⁰, co zwłaszcza do objętości i formy danego druku²¹.

2. Zasady indeksowania tematyki druków ulotnych z wykorzystaniem DBN

Już samo umieszczenie deskryptora formy *Druki ulotne* w polu 380 oraz odpowiedniego deskryptora rodzaju / gatunku w polu 655 rekordu bibliograficznego danej publikacji w dużej mierze charakteryzuje katalogowany materiał, niejednokrotnie wskazując czy sugerując ogólnie treść i tematykę publikacji. Tak jest chociażby w przypadku zestawienia pól 380 *Druki ulotne* i 655 *Afisz teatralny*. Przy takim połączeniu możemy się spodziewać druku ulotnego będącego afiszem

20 Porównaj: A. Firlej-Buzon, *Druki ulotne i okolicznościowe...*, s. 16 wraz z przypisem 23.

21 Według przepisów Biblioteki Narodowej broszura to „publikacja nieperiodyczna zawierająca do 48 stron (z wyłączeniem okładki), której głównym elementem jest tekst lub obraz, wydana w postaci woluminu”. Z kolei wspomniany w wolumin (kodeks) to „zbiór kart lub podobnych obiektów tworzący jednostkę fizyczną zespoloną za pomocą okładki” – Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Aneksy. 22. Słownik terminologiczny. [Hasła] broszura i wolumin (kodeks) – <https://przepisy.bn.org.pl/aneksy#22-slownik-terminologiczny> [13.09.2022].

o tematyce teatralnej, który prawdopodobnie zawiera informacje o jakimś, osadzonym w czasie i przestrzeni, konkretnym wydarzeniu teatralnym.

Zasadniczo jednak do indeksowania tematyki druku ulotnego służą nie tyle pola 380 i 655 rekordu bibliograficznego, co pola: 600, 610, 611, 630, 648, 650 i 651. Każde z nich (tj. każde z pól 600–651) może wystąpić raz lub kilka razy w rekordzie bibliograficznym katalogowanej publikacji, a czasami może nie wystąpić w ogóle – zależnie od potrzeb związanych z odpowiednim, dostosowanym do treści i tematu danego druku, indeksowaniem ważnych, zwłaszcza zaś kluczowych informacji dotyczących tematyki publikacji.

Za pomocą stosownych typów deskryptorów w polach 600–651 można indeksować istotne dla tematyki publikacji:

- osoby – przez umieszczenie deskryptorów osobowych w polach 600;
- tytuły dzieł – przez umieszczenie deskryptorów autor-tytuł w polach 600 (np. odnoszących się do dzieł uwzględnianych na afiszach teatralnych), ewentualnie deskryptorów tytułu w polach 630 (np. deskryptorów konkretnych filmów promowanych na afiszach lub plakatach filmowych);
- nazwy instytucji (muzeów, teatrów, szkół itd.), organizacji, partii politycznych, zespołów muzycznych, klubów sportowych i innych ciał zbiorowych o własnych nazwach, takich jak choćby nazwy określonych firm – przez umieszczenie odpowiednich dla nich deskryptorów korporatywnych w polach 610;
- nazwy imprez, takich jak osadzone w czasie i przestrzeni, wcześniej zaplanowane i posiadające własny program oraz wyróżniającą nazwę, a często także numer: festiwale, targi, konkursy, kongresy czy konferencje naukowe itp. – przez umieszczenie deskryptorów imprezy w polach 611;
- rodzaje instytucji lub organizacji czy typy przedsiębiorstw, określenia typów imprez czy grup osób, zabytki architektury czy budynki współczesne lub ich rodzaje, określone wydarzenia historyczne oraz, w razie potrzeby, przeróżne inne pojęcia, w tym terminy „encyklopedyczne” czy „słownikowe” oddawane przez deskryptory przedmiotowe – przez umieszczenie odpowiednich deskryptorów przedmiotowych w polach 650;

a także:

- określenia czasu związanego z treścią i tematem katalogowanego druku ulotnego – przez umieszczenie odpowiednich deskryptorów chronolo-

gicznych w polach 648 (czemu towarzyszy, na ogół dokładniejsze, określenie w polu 045 czasu czy wręcz momentu związanego z tematyką druku ulotnego – niejednokrotnie dnia imprezy, czy innego krótkiego okresu);

oraz:

- określone miejsca (np. nazwę miasta, w której ma się odbyć zapowiadana na druku impreza lub ma być wystawiony spektakl, miejscowość będącą siedzibą reklamowanej organizacji czy instytucji określonej z nazwy w polu 610; ewentualnie może wystąpić potrzeba np. indeksowania promowanego w folderze miasta czy regionu) – przez umieszczenie odpowiednich deskryptorów geograficznych w polach 651²².

Warto podkreślić szczególne znaczenie wykorzystywania podczas katalogowania druków ulotnych – wspomnianych na końcu powyższego zestawienia – deskryptorów chronologicznych i geograficznych. Niemal zawsze i niemal obligatoryjnie – jeżeli tylko pozwalają na to wyniki analizy treści czy niekiedy wyglądu druku – w rekordach bibliograficznych druków ulotnych następuje osadzenie tematu „dokumentu chwili” w czasie i przestrzeni przez wykorzystanie odpowiednich deskryptorów umieszczanych w polach 648 i 651. Druki ulotne odnoszą się często niemalże „punktowo” do rzeczywistości czasowo-przestrzennej i dla niej też – patrząc z perspektywy badacza – mogą być świadectwem czy źródłem historycznym / źródłem danych (co nie oznacza, że do informacji przedstawianych w drukach ulotnych, zwłaszcza tych propagandowych czy reklamowych, należy podchodzić bezkrytycznie).

Przykłady wymienionych powyżej różnego typów deskryptorów (korporatywnych, imprez, geograficznych itd.) zostaną podane w trzeciej części artykułu – już jako elementy składowe, wykorzystane w kontekście indeksacji tematyki druków ulotnych, które skatalogowano z wykorzystaniem DBN.

Podczas indeksowania druku ulotnego zwraca się uwagę przede wszystkim na kwestie zasadnicze, zwłaszcza na kluczowe elementy tematu czy na kluczowy temat druku (druk ulotny może być monotematyczny). Nie oznacza to jednak, że opis przedmiotowy jest tworzony na dużym stopniu ogólności.

22 Na temat różnych typów deskryptorów (osobowych, korporatywnych, imprez itd.), stosowanych podczas katalogowania (tak druków ulotnych, jak i innych rodzajów materiałów bibliotecznych) zob. Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Deskryptory – <https://przepisy.bn.org.pl/deskryptory/zasady-tworzenia-deskryptorow-bn> [16.09.2022]. Ponadto zob. także: L. A. Walkiewicz, *Katalogowanie przedmiotowe publikacji z zakresu historii...*, s. 139–145 i passim.

Wprowadzie tematyki nie należy nadmiernie indeksować, w tym zbyt szczegółowo (np. stosując obok siebie kilkanaście lub więcej deskryptorów przedmiotowych odnoszących się do tematu druku), ale też nie należy tego dokonywać zbyt ogólnie. Opis przedmiotowy powinien po prostu niejako „trafić w punkt” i dzięki temu mieć odpowiednią, dużą wartość informacyjno-wyszukiwawczą dla czytelnika. Przykładowo – jeżeli folder jest poświęcony w całości promocji konkretnej instytucji, np. muzeum czy innej instytucji kultury, to nazwa tejże instytucji powinna zostać indeksowana w polu 610 przy pomocy odpowiedniego deskryptora korporatywnego (np. muzeum), niezależnie od tego czy stosowny deskryptor korporatywny istnieje już w bazie, czy musi zostać utworzony na potrzeby katalogowanej publikacji. Podobnie, jeżeli mamy do czynienia z programem określonej konferencji naukowej o wyróżniającej nazwie, to ujęta deskryptorowo nazwa tejże konferencji powinna zostać indeksowana w polu 611 przy pomocy odpowiedniego dla niej deskryptora imprezy, niezależnie od tego, czy takowy deskryptor znajdował się dotychczas w bazie deskryptorów. W obu przytoczonych przykładach mowa o najbardziej kluczowych dla indeksacji tematu danej publikacji deskryptorach (w tych przypadkach korporatywnym i imprezy), którym na ogół zresztą towarzyszy kilka kolejnych ważnych dla tematu, umieszczonych w polach 600–651, różnego typu deskryptorów. Dzięki takiemu zestawieniu umieszczonych obok siebie deskryptorów uzyskuje się kompleksowy opis przedmiotowy zawierający ważne, kluczowe elementy tematyki oddane przy pomocy odpowiednich dla nich deskryptorów.

Należy jeszcze wspomnieć o polu 658 rekordu bibliograficznego. Umieszczany jest w nim deskryptor ujęciowy, który służy „przypisaniu treści materiału bibliotecznego do wybranych dziedzin nauki i sztuki oraz poszczególnych sfer aktywności człowieka”²³.

W Bibliotece Narodowej używana jest zamknięta lista 41 deskryptorów ujęciowych²⁴. Czasami, dla lepszej charakterystyki treści, podaje się dwa, a nawet trzy deskryptory ujęciowe, stosowane w porządku alfabetycznym do kolejnych pól 658 rekordu bibliograficznego.

23 Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Deskryptory. Zasady tworzenia deskryptorów BN. 10. Deskryptory ujęciowe – <https://przepisy.bn.org.pl/deskryptory/zasady-tworzenia-deskryptorow-bn#10-deskryptory-ujeciowe> [16.09.2022].

24 Zob. wykazy dla dwóch grup deskryptorów ujęciowych (33 deskryptory dziedzin nauki i sztuki oraz 8 deskryptorów dotyczących sfer życia); ibidem. Ponadto zob. informacje na temat stosowania poszczególnych deskryptorów ujęciowych: Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Materiały metodyczne. Deskryptory ujęciowe – <https://przepisy.bn.org.pl/materiały-metodyczne/deskryptory-ujeciowe#deskryptory-ujeciowe> [16.09.2022].

Podczas katalogowania druków ulotnych wykorzystywane są różne deskryptory ujęciowe – jako że różnorodna bywa tematyka tego rodzaju materiałów bibliotecznych. Przykładowo, w polu 658 afiszy teatralnych z reguły zostanie umieszczony deskryptor *Kultura i sztuka*, zaś w folderze promującym atrakcje turystyczne miasta czy regionu deskryptor *Podróże i turystyka*. Oryginalna odezwa czy ulotka o charakterze politycznym otrzyma deskryptor ujęciowy *Polityka, politologia, administracja publiczna*, przy czym być może warto będzie dodać do niego kolejny deskryptor ujęciowy. Przykładowo, druk ulotny o charakterze wybitnie polityczno-społecznym, otrzyma deskryptor ujęciowy *Polityka, politologia, administracja publiczna*, i deskryptor ujęciowy *Socjologia i społeczeństwo*. Dobór najbardziej dopasowanych deskryptorów ujęciowych zależy od analizy treści i tematyki katalogowanego druku ulotnego.

Warto tu też rozważyć inny, teoretyczny, przykład. Program imprezy poświęcony naukowej konferencji historycznej, otrzyma dwa deskryptory ujęciowe: *Nauka i badania* oraz *Historia*. Jeżeli jednak na konferencji tej występowałoby nie tylko historycy, lecz także w znacznym stopniu archeolodzy (prezentujący tematykę przeszłości z perspektywy badań archeologicznych), katalogujący umieściliby również w jednym z pól 658 deskryptor ujęciowy *Archeologia*²⁵. W tej ostatniej sytuacji wystąpiłyby zatem aż trzy deskryptory ujęciowe w trzech kolejnych polach 658. Byłyby one zestawione, między innymi, z nazwą konferencji naukowej, indeksowanej przy pomocy stosownego dla niej, a zarazem kluczowego dla charakterystyki tematu druku, deskryptora imprezy umieszczonego w polu 611 rekordu bibliograficznego.

3. Przykłady indeksowania tematyki druków ulotnych z wykorzystaniem DBN

W ostatniej części artykułu zostaną przedstawione przykłady opisów bibliograficznych wybranych typów druków ulotnych. Mowa o opisach przedmiotowych, które utworzono w Bibliotece Narodowej, wykorzystując możliwości jakie dają DBN. Przytoczono tylko część pól rekordów bibliograficznych w formacie MARC 21: pole 245 prezentujące tytułu (ewentualnie jego substytut wraz z incipitem) i (czasami) oznaczenie odpowiedzialności druku ulotnego, pola

²⁵ Porównaj: L. A. Walkiewicz, *Katalogowanie przedmiotowe publikacji z zakresu historii...*, s. 139–140, 145–146.

380 i 655 prezentujące formę i typ druku, wszystkie pola z grupy 6XX ukazujące właściwy deskryptorowy opis przedmiotowy, a także istotne dla przedstawienia dokładnej chronologii treści pole 045 oraz wybrane inne pola rekordu bibliograficznego.

Na początek przykład afisza – mającego już obecnie walor źródła historycznego – reklamowego z czasów II RP²⁶.

045 0_ |b d1926

046 __ |k 1926

245 00 |a [Afisz] : |b [Incipit:] Węgiel górnośląski i dąbrowiecki wagonowo i detalicznie z dostawą do domu najtaniej poleca Dom Rolniczo-Handlowy Rodak i Zdzienicki w Zamościu [...].

246 30 |a Węgiel górnośląski i dąbrowiecki wagonowo i detalicznie z dostawą do domu najtaniej poleca Dom Rolniczo-Handlowy Rodak i Zdzienicki w Zamościu

260 __ |a [Zamość] : |b [wydawca nieznany], |c [1926] |e ([Zamość] : |f Drukarnia Sejmiku Zamojskiego).

300 __ |a [1] karta ; |c 63x48 cm.

336 __ |a Tekst |b txt |2 rdacontent

380 __ |a Druki ulotne

388 1_ |a 1901-2000

388 1_ |a 1918-1939

610 27 |a Dom Rolniczo-Handlowy Rodak i Zdzienicki (Zamość) |2 DBN

648 _7 |a 1901-2000 |2 DBN

648 _7 |a 1918-1939 |2 DBN

650 _7 |a Drewno |2 DBN

650 _7 |a Handel |2 DBN

650 _7 |a Paliwa |2 DBN

650 _7 |a Węgiel kamienny |2 DBN

651 _7 |a Górny Śląsk |2 DBN

651 _7 |a Zagłębie Dąbrowskie |2 DBN

651 _7 |a Zamość (woj. lubelskie) |2 DBN

655 _7 |a Afisz reklamowy |2 DBN

658 __ |a Gospodarka, ekonomia, finanse

26 [Afisz] : [Incipit:] Węgiel górnośląski i dąbrowiecki wagonowo i detalicznie z dostawą do domu najtaniej poleca Dom Rolniczo-Handlowy Rodak i Zdzienicki w Zamościu [...]. – [Zamość], [1926].

W polu 610 za pomocą deskryptora korporatywnego indeksowano dom rolniczo-handlowy z Zamościa, miasto Zamość indeksowano w polu 651 przy pomocy deskryptora geograficznego. Tematykę druku ulotnego osadzono w konkretnym miejscu, osadzenie jej w czasie nastąpiło poprzez umieszczenie w polach 648 odpowiednich deskryptorów chronologicznych (szerszego obejmującego cały XX wiek i towarzyszącego mu węższego okresu 1918–1939)²⁷. Poza tym w polu 045 określono dokładniej datę związaną z treścią afisza, podając rok. Za pomocą czterech deskryptorów przedmiotowych umieszczonych w polach 650 nawiązano do właściwego tematu, odnoszącego się do handlu reklamowanymi paliwami w postaci surowców opałowych. Na afiszu zwrócono uwagę przede wszystkim na węgiel kamienny, aczkolwiek zaoferowano także drewno opałowe. W związku z powyższym, w polach 650 umieszczono deskryptory przedmiotowe: *Drewno*, *Handel*, *Węgiel kamienny*, a także odnoszący się do funkcji obu surowców deskryptor *Paliwa*. Ponadto, za pomocą umieszczonych w polach 651 deskryptorów geograficznych *Górny Śląsk* oraz *Zagłębie Dąbrowskie* nawiązano do miejsc, z których pochodził oferowany w Zamościu węgiel kamienny – dzięki temu odnotowano niejako, zasygnalizowane w przekazie z afisza, powiązania handlowe pomiędzy różnymi ośrodkami gospodarczymi. Poza tym, jako deskryptor ujęciowy odpowiedni dla całości tematyki tego afisza reklamowego, uznano deskryptor ujęciowy *Gospodarka, ekonomia, finanse*. Zgodnie z zasadami katalogowania, deskryptor ten został umieszczony w polu 658 rekordu bibliograficznego.

Następny przykład dotyczy druku propagandowego, który wydano w postaci ulotki w czasie II wojny światowej. Mowa o niemieckiej publikacji, w której wykorzystano ujawnienie zbrodni katyńskiej, a także zagadnienie ewakuacji Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR (Armii Andersa), w szeregach polskojęzycznej (jako że skierowanej do Polaków) propagandy antysowieckiej i antysemitkiej²⁸.

27 Na temat deskryptorów chronologicznych i ich stosowania (w tym na temat wykorzystywania odgórnie ustalonych deskryptorów na cały XX w. oraz na jego 6 podokresów) szerzej zob. L. A. Walkiewicz, *Katalogowanie przedmiotowe publikacji z zakresu historii...*, s. 139, 142–143.

28 [Ulotka] : [Incipit:] 50.000 zwolnionych Polaków - byli to w rzeczywistości... żydzi, żydzi, żydzi! Zastępca sowieckiego komisarza spraw zagranicznych Wyszyński, osławiony niegdyś „główny oskarżyciel”, na zapytanie w sprawie losu 1 1/2 miliona Polaków, jako jedyną pozytywną odpowiedź podał oświadczenie [...]. – [Miejsce nieznanne], [1943]. Zasadniczy tekst ulotki wydrukowano wprawdzie w języku polskim, ale na ilustracji widnieją napisy w języku niemieckim: Iran, Syrien, Irak, Libanon, Palästina[a] (litera „a” niejako zasłonięta – przez propagandowe wyobrażenie szczura). Na ilustracji zamieszczono także sygnaturę ilustratora z odniesieniem do roku 1943: Erik'43.

045 0_ |b d1943

046 _ |k 1943

245 00 |a [Ulotka] : |b [Incipit:] 50.000 zwolnionych Polaków - byli to w rzeczywistości... żydzi, żydzi, żydzi! Zastępca sowieckiego komisarza spraw zagranicznych Wyszyński, osławiony niegdyś „główny oskarżyciel”, na zapytanie w sprawie losu 1 1/2 miliona Polaków, jako jedyną pozytywną odpowiedź podał oświadczenie [...].

246 30 |a 50.000 zwolnionych Polaków - byli to w rzeczywistości... żydzi, żydzi, żydzi! Zastępca sowieckiego komisarza spraw zagranicznych Wyszyński, osławiony niegdyś „główny oskarżyciel”, na zapytanie w sprawie losu 1 1/2 miliona Polaków, jako jedyną pozytywną odpowiedź podał oświadczenie

246 13 |a Katyń : \$\$\$ 50.000 polskich żydów na Bliskim Wschodzie : „Nie powinieneś uskarżać się Johnny, że nie wniosłem ci żadnego posagu do naszego małżeństwa!”

260 _ |a [Miejsce nieznane] : |b [wydawca nieznany], |c [1943] |e ([miejsce nieznane] : |f [drukarz nieznany]).

300 _ |a [2] strony : |b ilustracja ; |c 16x22 cm.

380 _ |a Druki ulotne

388 1_ |a 1901-2000

388 1_ |a 1939-1945

500 _ |a Rok wydania na podstawie daty przy sygnaturze ilustratora. Niemiecki antyradziecki i antysemicki druk propagandowy.

610 27 |a Polskie Siły Zbrojne w ZSRR (1941-1942) |2 DBN

648 _7 |a 1901-2000 |2 DBN

648 _7 |a 1939-1945 |2 DBN

650 _7 |a II wojna światowa (1939-1945) |2 DBN

650 _7 |a Antysemityzm |2 DBN

650 _7 |a Ewakuacja |2 DBN

650 _7 |a Polacy |2 DBN

650 _7 |a Zbrodnia katyńska (1940) |2 DBN

650 _7 |a Żydzi |2 DBN

651 _7 |a Bliski Wschód |2 DBN

651 _7 |a ZSRR |2 DBN

655 _7 |a Druk propagandowy |2 DBN

655 _7 |a Ulotka |2 DBN

658 _ |a Polityka, politologia, administracja publiczna

658 _ |a Socjologia i społeczeństwo

Poprzez pole 380 przypisano materiał do druków ulotnych, a poprzez dwa pola 655 wskazano, że mowa o druku propagandowym w postaci ulotki. Właściwą tematykę oddano przy pomocy sześciu deskryptorów przedmiotowych umieszczonych w kolejnych polach 650 (deskryptory: *II wojna światowa (1939–1945)*, *Antysemityzm*, *Ewakuacja*, *Polacy*, *Zbrodnia katyńska (1940)*, *Żydzi*), a także jednego deskryptora korporatywnego *Polskie Siły Zbrojne w ZSRR (1941–1942)* zastosowanego w polu 610, dwóch deskryptorów geograficznych *Bliski Wschód i ZSRR*, które użyto w polach 651, a także dwóch deskryptorów chronologicznych, odpowiednich dla czasów II wojny światowej (*1901–2000* i towarzyszący mu *1939–1945*). Poprzez deskryptory geograficzne umieszczone w polu 651 nawiązano do miejsc związanych z ewakuacją Polskich Sił Zbrojnych w ZSRR, a także do samego ZSRR jako krytykowanego państwa-podmiotu politycznego. Jako ujęcie dla tej ulotki wybrano deskryptor polityczny *Polityka, politologia, administracja publiczna*, a także – niejako uzupełniająco – ujęciowy deskryptor społeczny *Socjologia i społeczeństwo*.

Kolejny przykład opisu przedmiotowego dotyczy plakatu, który wydano w czasach PRL-u z okazji XX rocznicy wybuchu II wojny światowej²⁹. Na plakacie nawiązano wizualnie do symboliki herbu Polski, którą ideologicznie zestawiono: z napisem „Zwyciężył polski lud” oraz datami „1939–1959”. Tematykę plakatu oddano w polach 6XX przy pomocy deskryptorów chronologicznych umieszczonych w polach 648, a odnoszących się tak do czasów wojny, jak i związanej z nią rocznicy, a także za pomocą zastosowanego w polu 651 deskryptora geograficznego *Polska* oraz pięciu deskryptorów przedmiotowych. Wśród tych ostatnich znalazły się, użyte w kolejnych polach 650, deskryptory związane z tematyką plakatu: *II wojna światowa (1939–1945)*, *Orzeł Biały (herb)*, *PRL*, *Rocznice*, *Spółeczeństwo*.

045 2_ |b d1939 |b d1959

046 __ |k 1959

245 00 |a [Plakat] : |b Zwyciężył polski lud : 1939-1959 / |c G. Majewski, J. Słomczyński.

246 30 |a Zwyciężył polski lud : |b 1939-1959

260 __ |a Warszawa : |b nakładem Zarządu Głównego ZBOWID : |b Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne RSW „Prasa”, |c 1959.

300 __ |a [1] karta : |b ilustracja ; |c 99x67 cm.

29 [Plakat] Zwyciężył polski lud. 1939–1959/G. Majewski, J. Słomczyński. – Warszawa, 1959.

- 336 __ |a Obraz |b sti |2 rdacontent
- 336 __ |a Tekst |b txt |2 rdacontent
- 380 __ |a Druki ulotne
- 386 __ |m Przynależność kulturowa |a Grafika polska
- 388 1_ |a 1901-2000
- 388 1_ |a 1945-1989
- 648 _7 |a 1901-2000 |2 DBN
- 648 _7 |a 1939-1945 |2 DBN
- 648 _7 |a 1945-1989 |2 DBN
- 650 _7 |a II wojna światowa (1939-1945) |2 DBN
- 650 _7 |a Orzeł Biały (herb) |2 DBN
- 650 _7 |a PRL |2 DBN
- 650 _7 |a Rocznice |2 DBN
- 650 _7 |a Społeczeństwo |2 DBN
- 651 _7 |a Polska |2 DBN
- 655 _7 |a Plakat polityczny |2 DBN
- 658 __ |a Historia
- 658 __ |a Polityka, politologia, administracja publiczna
- 658 __ |a Socjologia i społeczeństwo

W polach 658 umieszczono zestaw trzech deskryptorów ujęciowych, który uznano za odpowiedni dla historyczno-polityczno-społecznej treści skatalogowanego plakatu. Ten druk ulotny zaklasyfikowano w polu 655 – ze względu na jego charakterystykę artystyczną, a także polityczną wymowę ideologiczną – jako *Plakat polityczny*. Warto też zauważyć, że w polu 386 dodatkowo określono przynależność kulturową plakatu – jako dzieła o walorach artystycznych – do grafiki polskiej³⁰.

Ostatni przykład odnosi się współczesnego programu imprezy, który dotyczy zaplanowanego białostockiego zjazdu uniwersyteckiego z 2022 roku³¹. W polu 380 określono formę publikacji przy pomocy deskryptora formy *Druki ulotne*, zaś w polu 655 jej typ – za pomocą deskryptora rodzaju / gatunku *Program*

30 Na temat określania przynależności kulturowej, z którą mamy do czynienia w przypadku tylko części materiałów bibliotecznych, zob. Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Materiały metodyczne. Przynależność kulturowa – <https://przepisy.bn.org.pl/materiały-metodyczne/przynaloznosc-kulturowa> [21.09.2022].

31 Wydział Filologiczny. Uniwersytet w Białymstoku, *Zjazd Konferencji Polonistyk Uniwersyteckich. 10–11 czerwca 2022*, Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Sala im. Marii Renaty Mayenowej (nr 47, parter), Białystok. – [Białystok], [2022].

*imprezy*³². Kluczowym deskrytorem dla opisu przedmiotowego tego druku okazał się, umieszczony w polu 611, deskryptor imprezy – zjazd uniwersytecki z 2022. Datę zjazdu oddano w opisie przedmiotowym nie tylko przez jej wystąpienie jako elementu nazwy imprezy (w polu 611), lecz także przez deskryptor chronologiczny 2001- . Poza tym dokładniej – co do dnia – określono datację dwudniowego zjazdu w polu 045 rekordu bibliograficznego programu imprezy.

045 2_ |b d20220610 |b d20220611
 046 __ |k 2022
 245 00 |a Zjazd Konferencji Polonistyk Uniwersyteckich : |b 10-11 czerwca 2022, Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Sala im. Marii Renaty Mayenowej (nr 47, parter), Białystok / |c Wydział Filologiczny. Uniwersytet w Białymstoku.
 300 __ |a [4] strony ; |c 24×17 cm.
 380 __ |a Druki ulotne
 388 1_ |a 2001-
 610 27 |a Wydział Filologiczny (Uniwersytet w Białymstoku) |2 DBN
 611 27 |a Zjazd Konferencji Polonistyk Uniwersyteckich |d (2022 ; |c Białystok) |2 DBN
 648 _7 |a 2001- |2 DBN
 650 _7 |a Filologia polska |2 DBN
 650 _7 |a Uniwersytety |2 DBN
 650 _7 |a Zjazdy i konferencje |2 DBN
 651 _7 |a Białystok (woj. podlaskie) |2 DBN
 655 _7 |a Program imprezy |2 DBN
 658 __ |a Językoznawstwo
 658 __ |a Literaturoznawstwo
 658 __ |a Nauka i badania

32 W tym przypadku mamy do czynienia z czterostronicowym drukiem ulotnym (zob. pole 300 przytoczonego rekordu bibliograficznego), powstałym przez złożenie obustronnie zadrukowanej karty. Mowa o druku, który nie posiada okładki. Jeżeli jednak mielibyśmy do czynienia np. z kilkunastostronicowym programem imprezy w postaci wyposażonej w okładkę publikacji w formie broszury, moglibyśmy uwzględnić dwa pola 655 – w jednym zostałby umieszczony deskryptor *Broszura*, w drugim zaś deskryptor *Program imprezy*. Na temat broszury i odpowiedniego dla niej deskryptora rodzaju / gatunku zob. też wcześniejsze uwagi w niniejszym artykule. Ponadto zob. definicję: „program – karta/broszura zawierająca informacje o danym przedstawieniu, koncercie, imprezie itp.” – Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Aneksy. 22. Słownik terminologiczny. [Hasło] program – [https://przepisy.bn.org.pl/aneksy#o-p \[20.09.2022\]](https://przepisy.bn.org.pl/aneksy#o-p [20.09.2022]).

Jako miejsce obrad tego zjazdu wybrano salę organizującego wydarzenie Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Białymstoku. Toteż podczas tworzenia opisu przedmiotowego, organizatora oraz miejsce obrad oddano przy pomocy odpowiedniego deskryptora korporatywnego w polu 610 oraz towarzyszącemu mu, w polu 651, deskryptora geograficznego *Białystok*. W polach 650 umieszczono deskryptor przedmiotowy określający grupowo rodzaj imprezy *Zjazdy i konferencje*, a także dwa deskryptory przedmiotowe odnoszące się do tematyki zjazdu: *Filologia polska i Uniwersytety*. W polach 658 użyto trzy deskryptory ujęciowe odpowiednie dla tematyki i treści tego druku: *Językoznawstwo*, *Literaturoznawstwo* oraz *Nauka i badania*. Ten ostatni deskryptor ujęciowy został wykorzystany z tego względu, że temat druku dotyczy struktur akademickich i ich funkcjonowania³³.

Zakończenie

Zawężenie, a zarazem ukonkretnienie definicji druków ulotnych, jakie miało miejsce w Bibliotece Narodowej na przełomie 2018 i 2019 roku, zestawione z wprowadzeniem w 2017 roku DBN w miejsce JHP BN, przyniosło ze sobą istotne zmiany w katalogowaniu druków ulotnych.

Dzięki odpowiedniemu zakwalifikowaniu publikacji przy pomocy deskryptorów formy oraz deskryptorów rodzaju / gatunku nawiązuje się do samej definicji druków ulotnych, a zarazem charakteryzuje się formę i typ publikacji. Niesie to ze sobą szereg informacji dla czytelnika – informacji, które wskazują ogólnie, z czym mamy do czynienia. Przy pomocy różnego rodzaju deskryptorów odnoszących się do właściwej tematyki druku, indeksowane są ważne, zwłaszcza zaś kluczowe informacje, istotne dla stworzenia odpowiedniej kompleksowej charakterystyki przedmiotowej publikacji. Ta zaś może być podstawą do mniej lub bardziej drobiazgowych kwerend, jakie może poczynić czytelnik, który chce odnaleźć w katalogu online publikacje na konkretny, niejednokrotnie szczegółowy temat.

Podczas tworzenia opisu przedmiotowego należy stosowanie wybrać i indeksować ważne, zwłaszcza kluczowe elementy tematu – przy pomocy różnego

33 Deskryptor ujęciowy *Nauka i badania* stosuje się między innymi do publikacji dotyczących „historii, teorii i organizacji badań naukowych oraz struktur akademickich (uczelni wyższych)” – Biblioteka Narodowa. Przepisy katalogowania. Materiały metodyczne. Deskryptory ujęciowe. 2.23 Nauka i badania – <https://przepisy.bn.org.pl/materialy-metodyczne/deskryptory-ujeciowe#223-nauka-i-badania> [21.09.2022].

typu deskryptorów, odpowiednich dla indeksacji różnego typu informacji, które mogą stać się podstawą wyszukiwania. Dzięki temu opisy przedmiotowe będą miały dużą wartość tak informacyjną, jak i wyszukiwawczą. Przykładowo, dzięki indeksowaniu za pomocą deskryptorów osobowych konkretnych postaci w polu 600 druku ulotnego, czytelnik będzie mógł odnaleźć druki ulotne poświęcone indeksowanym uprzednio osobom – czy to mniej czy bardziej znanym. Dzięki indeksowaniu nazwy konkretnej instytucji kultury w polu 610 za pomocą odpowiedniego dla niej deskryptora korporatywnego, czytelnik będzie mógł odnaleźć folder czy foldery promujące czy reklamujące tę konkretną instytucję. Dzięki indeksowaniu nazwy konkretnej konferencji naukowej przy pomocy odpowiedniego deskryptora imprezy w rekordzie bibliograficznym programu imprezy, czytelnik będzie mógł odnaleźć program imprezy poświęcony tej konferencji. Jeżeli natomiast będziemy katalogować ulotki czy odezwy związane z konkretnymi wydarzeniami historycznymi, celowe będzie wykorzystanie odpowiednich deskryptorów przedmiotowych dotyczących określonych, osadzonych w czasie – wydarzeń historycznych.

Ważne jest przede wszystkim to, aby poprzez stosowanie różnorodnych typów deskryptorów (czy to istniejących już w bazie DBN, czy też tworzonych na potrzeby katalogowanej publikacji), bibliotekarze katalogujący druki ulotne konstruowali takie opisy przedmiotowe, które będą miały dużą wartość tak informacyjną, jak i wyszukiwawczą – potrzebną czytelnikowi.

LECH A. WALKIEWICZ

Subject cataloguing of ephemera using the National Library Descriptors

This article is about two important events related to the cataloguing of ephemera. Firstly, the authors discuss the introduction of a new information and search language in the National Library of Poland in 2017, that is, the National Library Descriptors (DBN). Secondly, they describe the creation (in 2018) and the introduction (at the beginning of 2019) of a new, narrowed and more specific definition of ephemera. Both changes influence the methodology of cataloguing ephemera.

The first part of the article points out terminological problems and discusses the impact of the 2018 definition on cataloguing ephemera using DBN. Among other topics, the issue of form and genus/genre descriptors related to the definition of ephemera is raised. The use of this type of descriptors is indirectly related to the content and subject matter of ephemera.

The second part concerns the principles of indexing the specific subject matter of ephemera using various types of descriptors, suitable for indexing different types of important and crucial information related to the subject of the catalogued ephemera.

The third part presents examples of subject representation for selected types of ephemera: a poster from the interwar period, a leaflet from World War II, a poster from the Polish People's Republic period, as well as a contemporary event program.